

שמעתא למיקתא

גליון קז' - פ' בלק - י"ז בתמוז ה'תשע"ב / קהילת "חניכי הישיבות" - רמות ב' האם יש איסור לבלוע את שיירי המאכל שבין השיניים בתענית

חייבים להתענות בתשעה באב וביו"ז בתמוז ובג' בתשרי ובעשרה בטבת, מפני דברים הרעים שאירעו בהם כמבואר בשו"ע (סי' תקט"ט סעי' א'). כמו כן כתב השו"ע (מס' תקט"ט) דיחיד או ציבור שקבלו תענית עליהם להשלימה. וכתב המ"ב (סי' תקט"ט ס"ק ה) דאסור לאכול בהם אפי' משהו. ונאם אכל כזית אבד תעניתו ומי"מ לא יאכל עוד, עיי' בזה בשו"ע (שם סעי' א'), בשבט הלוי (ח"ד סי' נו וחי"ט סי' קכח), במועדים והמנינים (ח"ה סי' שלג), בשד"ח (בין המצרים סי' ב אות טו) ועוד, ואכמ"ל.

ועיי' בשו"ע ברכות (ד'). דהיושב בתענית רשאי לטעום מאכלים, דאכילה ודקא קביל עליה והא ליכא. אלא דכתבו התוס' (ד"ה טועם) והרא"ש (שם סי' ה) בשם רבנו חננאל דמותר לטעום דוקא אם חוזר ופולטו דבכה"ג לא חשיבא הטעימה הנאה [ומיהו דוקא רביעית אבל טפי מרביעית חשיבא הנאה לענין תענית, ועי"כ הרי"ף (תענית ד. ברי"ף) והרמב"ם (פ"א ה"ד), וכן פסק השו"ע (סי' תקט"ט סעי' א'), אלא שכתב דביום הכפורים ובתשעה באב אסור בכל גוונא.

אולם דעת תוס' (שם) דדוקא בתענית יחיד שרי כי הוא מקבלה עליו, אבל בתענית חבורה לא, דבשלמא בתענית שקבלה מעצמו י"ל שלא קבל עליו אלא הנאת אכילה משא"כ בדי' צומות. וכן נקט התרוה"ד (סי' קנ"ח), וכן פסק הרמ"א (שם) דבכל ארבעה התעניות טעימה אסורה אף כשפולט [עיי' במ"ב (סי' ק"א) ובעיי"ש במ"ב (סי' ק"א) ובמקום סעודת מצוה שמבשלין ביום לצורך הלילה יש לסמוך אדעה ראשונה להתיר בשאר תעניות לטעום התבשיל מעט מעט אם יש בו מלח ותבלין ולפלוט. ועיי' עוד במנחת יצחק (ח"ד סי' קס"ז).

(הנה דבר השכיח דאחר אכילה לפני התענית נשאר שאריות מאכל בין השיניים וכדו', ויש לדון אם איכא בשאריות אלו משום איסור טעימה (אע"פ שאינו בולע אותם) לדעת השו"ע בצום תב"א ויוה"כ, ולדעת הרמ"א אף בשאר ג' תעניות.

ובאמת מצינו בחולין (ק"ג). דנחלקו ר"ש בן לקיש ורב יוחנן היחיד אולם שבין השיניים מצטרף לטעימה אכילה של כזית, דלר"ש בן לקיש אין מה שבין השיניים בכלל השיעור, ורב יוחנן ס"ל דאף מה שבין השיניים בכלל, ואמר שם רב פפא שבבין השיניים כו"ע לא פליגי דלא מיחשיב בהדיה, דהא אין נהנה לא גרונו ולא מעיו, שאין אדם טועם עד שיהא סמוך לבית הבליעה, כי פליגי בין החניכיים [המודבק בחכו שגרונו נהנה בו ומעיו לא נהנו, רש"י], מר סבר הרי נהנה גרונו בכזית ומר סבר אכילה במעיו בעינין [ועיי' במנ"ח (מצוה ש"ג) שנקט שאפי' לדעת ר"ל הנאת מעיו בלי הנאת גרונו פטורים עליה משום דבעינין תרתי. וכי"כ המת"ס (אורח סי' ע"ג דלא דבאמת. ועיי"ש תורת סי' ק"ק). אולם במנחת יצחק (ח"ג סי' י"ח אות ב) הביא מחמרת חכמים להפך דאף לר"י איכא איסור גם בהנאת מעיים אלא דקמסויף אף

הנאת גרון. וכן מצאתי בערוה"ש (סי' תע"ה אות יד) שגם ר' יוחנן מודה דבהנאת מעיים סגי, אלא דסבר דגם בגרונו הוא אכילה. ועיי' עוד בזה באחי"ע (ח"ג סי' ע"א).

נמצא דלפי רב יוחנן הנאת גרונו אסורה תורה משא"כ לפי ריש לקיש הנאת מעיו אסורה תורה, וכבר פסק הרמב"ם (מ"א פ"ד ה"א) כרי' יוחנן דהנאת גרונו אסרה תורה וכן הוא לענין אכילה במצות כגון מצה וכדו', וכן מוכח במ"א (סי' יד סי' א') דאכילה דאסורין שווה לאכילה במצות) שהרי ציין שם לדברי המחבר בסי' תע"ה סעי' ו' כהוכחה לשעור זמן אכילה לענין אסורים וברכת המתנין. וכן דעת הפמ"ג (שם), המני"ח (מצוה ו אות א מצוה י אות ב) וערוה"ש (סי' תע"ה אות יד), דלא כהמחז"ש (סי' תע"ה ס"ק ד), ועיי"כ כזית שאסרה תורה הוא חוץ ממה שבין השיניים, אבל מה שבין החניכיים מצטרף למה שבלע שהרי נהנה גרונו מכזית וכני"ל. וכן הביאו להלכה הפנים מאירות (ח"ב סי' כ) והפמ"ג (סי' ר"א א"א ס"ק א'). ועיי' בחת"ס (אורח סי' ק"ב דה"ה ואש"ל נד"ק) שכת' דבכל המצות דכתיב בהו אכילה סתם ולא שביעה סגי בכזית מצומצם, ועיי"כ האוכל כזית מצה מצומצם ונשאר לו מן המצה בין החניכיים כבר יוצא ידי מצה ולחייב ברכמיו"ל לא הגיע ופטור מנטי"ף, עיי"כ. ועיי' במהר"ש"ג (סי' כ ד"ה ומה שפירש מנכ"ת

דברי משי"כ עיי' החת"ס. ועיי' עוד במנחת שלמה (סי' צ"א אות י') שכתב דכל זה הוא אם אכל כדוך דאכולין וכן הוא הדרך שנשאר מעט בין החניכיים ולכן שפיר מצטרף, אבל אם הכניס איסור לתוך פיו בין החניכיים וגם לטעם הרבה והיתה לו הנאת החיך וכי' נ"י דהיינו דלא נגמרה כל הנאת גרונו שפיר פטור גם לר"י, עיי"כ.

מעתה י"ל דאכול שבין השיניים אין בו משום איסור טעימה דהרי אין נהנה ממנו כלל [אלא דאסור לבולעם, ומסתבר דחייב להסירם שלא יבוא לידי בליעה, וכמ"ש הלבוש (סי' תרס"א אות א) לענין רחיצת הפה בתענית], אולם לענין האוכל שבחניכיים יש לחלק דלכאורה לדעת השו"ע הני"ל המתיר לטעום בתענית י"ל דהנאה זו אינה אסורה, אבל לדעת הרמ"א שם י"ל דאסור (בדי' צומות) שהרי נהנה והווי כטעימה דאסורה כני"ל [ועיי' בחת"ס (שם) שכתב דלענין יוה"כ אין מה שבחניכיים מצטרף דהרי אין בכה"ג משום

איתותב דעתיה. ועיי' בזה במהר"ם שיק (סי' רס"ג), בתנ"ס (אורח סי' ק"ח), בבית שערים (סי' רצ"ט), במנ"ח (מצוה ש"ג) ועוד].

אלא דאכתי יש להסתפק בענין שאריות אוכל שבין השיניים דאע"פ דלית בהו משום איסור טעימה כני"ל, מ"מ אפשר דאסורים בבליעה בתענית. ויש לדון בה עיי"פ הוא דמצינו בחולין (ק"ה). דאמר רב חסדא איכא אסור לטעם לאכול גבינה, גבינה מותר לאכול בשר, אמר ליה רב אחא בר יוסף לרב חסדא בשר שבין השיניים מהו, קרי עליה (במדרב יא-ג) הבשר עודנו בין שיניהם וגו', עיי"כ [א.ה. עיי' בדברי מלבי"ל (ח"ה סי' סו ד"ה ובש"ס) מה שהעיר על סוגיא זו]. ועיי"פ גמ' זו כתב הרמב"ם (מ"א פ"ט ה"ח) דמי שאכל בשר לא יאכל אחריו גבינה עד אחר שש שעות, משום דחיי' לבשר של בין השיניים שאינו סר בקינוח, אבל לאחר שש שעות לית לן בה כי הבשר שבין השיניים אחר זמן זה תו לא מקרי בשר. וגדולה מזו כתב הרשב"א (תה"ב ב"ג ש"ד ענ"י פ"ו). דלאו דוקא בשר שבין השיניים נקרא בשר, אלא אף גבינה הנשארת בין השיניים גבינה היא.

אולם דעת האיסור והיתר (שער מ' אות ו') דדוקא "בשר" שבין השיניים נקרא בשר [ועיי"ש (אות ה) דאין לחלק בין בשר בהמה חיה ועוף דקרא בבשר עוף נאמר], אבל שאר דברים כגון גבינה שבין השיניים בודאי לא מקרי גבינה. וכדבריו פסק הט"ט (סי' פ"ט ס"ק ט) דדוקא בשר שבין השיניים שחידש לו קרא שהוא אוכל, אבל שאר אוכלים לא. ולאור דבריהם יוצא דלא מבעיא דאחר שש שעות אי"כ להוציא את האוכל הנמצא בין השיניים לפני התענית אלא אף אם בלעו ליכא איסור, דהרי אין כאן מעשה אכילה כלל [ומטעם אחשיבה אין איסור אם בלעם שלא במתכוון כמבואר במ"א (המובא לקמן ת"ח סי' סו). אבל אם אכלם בכונה, עיי' במ"ב (סי' תרי"ב

סי' סו) שכת' לענין יוה"כ דאף אוכלים שאינם ראויים לאכילה יש איסור לאכולם לכתחלה מדרבנן, ואפי' בחצי שיעור מהן גיי"כ ש"י ליוה"כ לכתחלה, עיי"כ. ודלא כשיטת הרבאבייה שמתיר בכל גוונא אף לענין יוה"כ. ועיי' בט"ז (סי' תח"ב סי' ט, הביא הח"ב שם ס"ג) שכתב שהטעם דאף אוכלים שאינם ראויים לאכילה אסורים, היינו משום "אחשיבה". אלא שמדבריו ליכא ראייה לני"ד דשאני ההם דצום יוה"כ הווי מן התורה. ועיי"כ מדברי המ"ב נרא' דבני"ד (וי' צומות) דקיל אפשר להקל באינו ראוי בחצי שיעור. אולם עיי' במ"ב (סי' תקט"ט ס"ק ג) שכת' לענין לבלוע רוקו בתעניות, דהמ"א מתיר אף ביוה"כ דאף דקמ"ל דהשותה משקין שאינו ראויין לשתיה פטור אבל אסור

הכא שאני כיון שאין כוונתו כלל לשתיה, עיי"כ. משמע דאם כוונתו לבלוע אסור לעשות כן אף בדי' צומות, אע"פ שאינו אוכל ראוי והווי חצי שיעור, וצ"ע כעת. ועיי' בזה בהר צני' (וי"ד סי' צ"ד ו'לענות). ועיי' עוד בשבט הלוי (ח"י סי' פ"ט) שמתיר לקחת גלגלות (PROMOLUT. N) ביוה"כ לאשה הצריכה לכך כי עדיף מזה דהראבייה כיון שלא נלקח כלל לסיבת אכילה].

אלא דכבר יצאו לדחות דברי האו"ה הפר"ח (סי' פ"ט ס"ק טו) והפמ"ג (שם ש"ד ס"ק טו) וכת' כן אף בדעת השי"ך. וכן פסק הערוה"ש (אות י"א) דאוכל שבין השיניים אוכל הוא כמבואר ברשב"א הני"ל. ועיי' בי"ד יהודה (אורן אות ד). ולפי"ז נמצא שלמעשה אף שיירי אוכלים שבין השיניים בכלל אוכל הם ועיי"כ י"ל דאסור לבולעם בתענית, אלא דלפי הרמב"ם הני"ל י"ל דכ"ז בתוך שש שעות, אבל אחר שש שעות אף בשר שבין השיניים אינו בכלל אוכל. וכי"כ הטור (סי' פ"ט) דלעת הרמב"ם דאחר שש שעות מה שבין השיניים אינו בכלל אוכל, וי"ל דה"ה לענין תענית כני"ל.

אמנם אף דעת הרמב"ם אינה מוסכמת, שהרי לרש"י (חולין קה. ד"ה אסור) המתנת שש שעות אחר אכילת בשר למעשה אינה משום בשר שבין השיניים אלא משום דבשר מוציא שומן והוא נדבק בפה ומארך בטעמו, וכבר הכריע השו"ע (סי' פ"ט סעי' א) דנקטינן לחומרא כטעמו של רש"י והרמב"ם [ונאדרבה לדעת הערוה"ש (שם אות ט) עיקר הדין כרש"י, ועיי' בגליון ק"ב בכל זה], ועיי"כ אף אחר שש שעות יש להסיר הבשר שבין השיניים לפני אכילת גבינה כי לפי הבנת רש"י בשר שבין השיניים נקרא בשר ולא מהני ליה המתנת שש שעות [אלא דעיי' עוד בחת"ס (חולין ק"ג ד"ה בש"ס) שכת' דמה שבתוך חלל השיניים להחוששים בשיניהם ויש להם חלל והמאכל נסרר ונמאס בתוכו זה אין חשוב בשר].

ולפי"ז אחר שש שעות אוכל שבין השיניים יש להחמיר דנחשב כאוכל ואסור לבלועו [אלא דהעירוני דאפשר דדוקא בשר אינו מתעכל אף לאחר שש שעות דקשה הוא, אבל שאר מאכלים אפשר דמתעכלים לכו"ע אחר שש שעות, וצ"ע]. ועיי' בנב איש חי (צ"א אות ח) לענין חמץ שכת' דערב פסח ינקח שניו בחתיכת עץ דקה שלא יאשר חמץ דבוק שם, ושוי"ר בחקר הלכה (ח"ב אות ח ס"ק כ) ובישכיל עבדי (ח"ה אור"ח סי' ט) שדנו בזה עיי"פ דברי הרמב"ם הני"ל, עיי"ש].

עבודת המועדים הנהגה לבין המצרים ועבודת י"ז בתמוז

משמעות האבלות על החורבן והשיבוהה כתב בספר נתיבות שלום להאדמו"ר מסלונים זצ"ל (סוף חלק במדבר עניני ביהמ"צ) "חז"ל אמרו שראויין ודורשין הבלכות המועד, ונכלל בזה שכל זמן מיוחד אצל יהודים צריך ללמוד ולהתעמק מה משמעותו והנצחיות שבו. ועל דרך זה יש להבין ענין האבלות על החורבן בימי בין המצרים ותשעה באב, שהרי אצל יהודי כל החגים והמועדים ענינם נצחי, ומהו א"כ תפקיד הימים, ובודאי אין זה רק שהמשמעות השוטפת של האבלות להחמיר על מה שהיה ואינו, שכן עם ישראל אינו שומר על זכרונות של עבר בעליל. אלא שמה קשורים להווי הבלכות. וכבר אמרו ד"ל (מס' סופרים פכ"א) גזירה על המת שישתכח מן הלב שנאמר שנתחייב כמת מלב, אבל כאן כתוב "אם אשכחן ירושלים תשכח ימיני". כי ירושלים היא דבר חי שאין השכחה שולטת בו, לכן אם אשכחן ירושלים דהיינו דראה אותך כדבר שאבר ואינו ח"י תשכח ימיני".

וכתב בבואר הענין "ויש לבאר זאת שהמשמעות של האבלות על ביהמ"ק היא, אי השלמה עם חורבנו ותשוקה לבנינו, שישראל אינם משלימים לרגע אחד עם זה שביהמ"ק חרב, וממדי ז' המדי' הם אה

וזכרנו על לבם ומשתוקקים ומצפים מתי יבנה ביהמ"ק... ליהודי אסור להשלים עם חורבן ביהמ"ק, וג"פ ביום מבקש יהודי בתפילה ולירושלים עירך ברחמים תשוב ומעורר לבבו תשוקה לבנין ירושלים וביהמ"ק".

האבלות בימי בין המצרים והנהגה בימים אלו מתחילים מקצת מהלכות האבלות על חורבן ביהמ"ק, וקבעו לנו חז"ל סדר של הלכות שהוא בהדרגה החל מיום י"ז בתמוז, מר"ח אב, שבו שחל בו ת"ב, ערב ת"ב יום תשעה באב עצמו.

ובבואנו לקיים את הלכות אלו עלינו לא לטכוח טפא לעשות מהספל עיקר ומתעיקר טפל, שהרי ודאי שמתר הלכות אלו היא כדי לעורר את לבנו להרגיש את האבלות על החורבן וכפי שמוכח מהגרש"ז אורנירובא זצ"ל שהיה מעורר על כך (הליכות שלמה פ"ד הע' 61) "ואמר רבנו עוד בענין זה, דאף שבתפ"ד איכשר דרא, ורבו המלוקקים בהלכה ושמים מעינים על כל צעד ושעל לדעת דבר ד' זו הלכה, מ"מ יש להזהר שלא לעשות מטפל עיקר, ולפעמים מרוב העיון והדקדוק בפרטי דינים אלו של המנהגים שנהגו לרעורר אבלות החורבן, ששכח ונחצה העיסוק חובת הימים, דלאו על החורבן ולפשפש המעשים לטוב אל ד' ולצפות לשיעוה".

וכיון שיעיקר העבודה בימים אלו היא להתעורר לאבלות החורבן, פשוט שיש לקיים את ההלכות כצורתן ולא להפסד בדיקא צדדי קולא בזה, וכמו שמוכח שם מהגרש"ז "והיה מעיר בכאב על ריבוי הטוראליים מדי שנה בשנה המבקשים צדדי היתר, שבנוגע לאבלות על אב ואם רח"ל כמעט שאין באים לבקש היתר, ורק לענין חטשת הימים שנתרופפו הבלכות מהרגשת צער החורבן והגלות מתפשטים צדדי קולא".

ובפרט בדורנו אנו הדבר נוגע, שעם ריבוי והתפתחות האמצעים הטכנולוגיים, ניתן לעבור את כל ימינו אלו מבלי להרגיש שום צער וקושי, והכל עפ"י גזרי ההלכה... ודי בהערה זו.

והנהגה מפורש בשו"ע (סי' א"א) "דאוי חורבן בית המקדש", וכבר עוררו רבים מרדע ענין זה הוא דוקא לירא ולודע מה שכתבו שרק מי שהוא ירא שמים יכול להרגיש שיכול לענין זה, שהרי כל ענין בית המקדש הוא הקשר ההדדני החזק ביותר שבין עם ישראל לאביהם שבשמים, וכאשר נחרב הבית נחלש אותו קשר והיכוו".

וכמ"ש הגר"ש וולבה (עלי שור ח"ב עמ' תז) "חורבן ביהמ"ק הוא חורבן העולם. עולם נחרב הוא שאין בו אף פניה אחת מטהרה ומקודשת להשראת השכינה.

וכתב בשו"ע אור"ח סי' א' "דאוי לכל אדם שמים להיות מוצר ודואג על חורבן בית המקדש", וכבר עוררו רבים מרדע ענין זה הוא דוקא לירא ולודע מה שכתבו שרק מי שהוא ירא שמים יכול להרגיש שיכול לענין זה, שהרי כל ענין בית המקדש הוא הקשר ההדדני החזק ביותר שבין עם ישראל לאביהם שבשמים, וכאשר נחרב הבית נחלש אותו קשר והיכוו".

וכמ"ש הגר"ש וולבה (עלי שור ח"ב עמ' תז) "חורבן ביהמ"ק הוא חורבן העולם. עולם נחרב הוא שאין בו אף פניה אחת מטהרה ומקודשת להשראת השכינה.

וכתב בשו"ע אור"ח סי' א' "דאוי לכל אדם שמים להיות מוצר ודואג על חורבן בית המקדש", וכבר עוררו רבים מרדע ענין זה הוא דוקא לירא ולודע מה שכתבו שרק מי שהוא ירא שמים יכול להרגיש שיכול לענין זה, שהרי כל ענין בית המקדש הוא הקשר ההדדני החזק ביותר שבין עם ישראל לאביהם שבשמים, וכאשר נחרב הבית נחלש אותו קשר והיכוו".

וכמ"ש הגר"ש וולבה (עלי שור ח"ב עמ' תז) "חורבן ביהמ"ק הוא חורבן העולם. עולם נחרב הוא שאין בו אף פניה אחת מטהרה ומקודשת להשראת השכינה.

וכתב בשו"ע אור"ח סי' א' "דאוי לכל אדם שמים להיות מוצר ודואג על חורבן בית המקדש", וכבר עוררו רבים מרדע ענין זה הוא דוקא לירא ולודע מה שכתבו שרק מי שהוא ירא שמים יכול להרגיש שיכול לענין זה, שהרי כל ענין בית המקדש הוא הקשר ההדדני החזק ביותר שבין עם ישראל לאביהם שבשמים, וכאשר נחרב הבית נחלש אותו קשר והיכוו".

וכמ"ש הגר"ש וולבה (עלי שור ח"ב עמ' תז) "חורבן ביהמ"ק הוא חורבן העולם. עולם נחרב הוא שאין בו אף פניה אחת מטהרה ומקודשת להשראת השכינה.

וכתב בשו"ע אור"ח סי' א' "דאוי לכל אדם שמים להיות מוצר ודואג על חורבן בית המקדש", וכבר עוררו רבים מרדע ענין זה הוא דוקא לירא ולודע מה שכתבו שרק מי שהוא ירא שמים יכול להרגיש שיכול לענין זה, שהרי כל ענין בית המקדש הוא הקשר ההדדני החזק ביותר שבין עם ישראל לאביהם שבשמים, וכאשר נחרב הבית נחלש אותו קשר והיכוו".

וכמ"ש הגר"ש וולבה (עלי שור ח"ב עמ' תז) "חורבן ביהמ"ק הוא חורבן העולם. עולם נחרב הוא שאין בו אף פניה אחת מטהרה ומקודשת להשראת השכינה.

וכתב בשו"ע אור"ח סי' א' "דאוי לכל אדם שמים להיות מוצר ודואג על חורבן בית המקדש", וכבר עוררו רבים מרדע ענין זה הוא דוקא לירא ולודע מה שכתבו שרק מי שהוא ירא שמים יכול להרגיש שיכול לענין זה, שהרי כל ענין בית המקדש הוא הקשר ההדדני החזק ביותר שבין עם ישראל לאביהם שבשמים, וכאשר נחרב הבית נחלש אותו קשר והיכוו".

וכמ"ש הגר"ש וולבה (עלי שור ח"ב עמ' תז) "חורבן ביהמ"ק הוא חורבן העולם. עולם נחרב הוא שאין בו אף פניה אחת מטהרה ומקודשת להשראת השכינה.

וכתב בשו"ע אור"ח סי' א' "דאוי לכל אדם שמים להיות מוצר ודואג על חורבן בית המקדש", וכבר עוררו רבים מרדע ענין זה הוא דוקא לירא ולודע מה שכתבו שרק מי שהוא ירא שמים יכול להרגיש שיכול לענין זה, שהרי כל ענין בית המקדש הוא הקשר ההדדני החזק ביותר שבין עם ישראל לאביהם שבשמים, וכאשר נחרב הבית נחלש אותו קשר והיכוו".

וכמ"ש הגר"ש וולבה (עלי שור ח"ב עמ' תז) "חורבן ביהמ"ק הוא חורבן העולם. עולם נחרב הוא שאין בו אף פניה אחת מטהרה ומקודשת להשראת השכינה.

וכתב בשו"ע אור"ח סי' א' "דאוי לכל אדם שמים להיות מוצר ודואג על חורבן בית המקדש", וכבר עוררו רבים מרדע ענין זה הוא דוקא לירא ולודע מה שכתבו שרק מי שהוא ירא שמים יכול להרגיש שיכול לענין זה, שהרי כל ענין בית המקדש הוא הקשר ההדדני החזק ביותר שבין עם ישראל לאביהם שבשמים, וכאשר נחרב הבית נחלש אותו קשר והיכוו".

וכמ"ש הגר"ש וולבה (עלי שור ח"ב עמ' תז) "חורבן ביהמ"ק הוא חורבן העולם. עולם נחרב הוא שאין בו אף פניה אחת מטהרה ומקודשת להשראת השכינה.

וכתב בשו"ע אור"ח סי' א' "דאוי לכל אדם שמים להיות מוצר ודואג על חורבן בית המקדש", וכבר עוררו רבים מרדע ענין זה הוא דוקא לירא ולודע מה שכתבו שרק מי שהוא ירא שמים יכול להרגיש שיכול לענין זה, שהרי כל ענין בית המקדש הוא הקשר ההדדני החזק ביותר שבין עם ישראל לאביהם שבשמים, וכאשר נחרב הבית נחלש אותו קשר והיכוו".

האם יש לאכול את מעדני השבת דוקא בסעודת היום

מבואר בש"ס שבת (ק"ז): שחייב אדם לסעוד בשבת שלש סעודות. וכבר נחלקו הראשונים האם חובת סעודות אלו דאוו או דרבנן. דעת היראים (ס"י צב) דהוי עשה מן התורה לאכול ג' סעודות בשבת [וכן דעת רבינו אליהו הזקן (ס"י קנד), הספר חרדים (ס"י יוד א"ד ג), הלבוש (רצא אות א), וכן משמע בבגדי ישע (על המדרכי שבת ס"י שצז אות ה), ועיי' ברי"ף ד"ה וכתב ר"ת]. ועיי' עוד בט"ז (ס"י תרעח ט"ב, מובא בשע"ש ס"י רעא ט"י יא) שדעתו דלצבוע על לחם משנה הוא מן התורה, וכן פסק הערוה"ש (ס"י רעד אות א), אולם עיי' בפמ"ג (ס"י תרעח ט"ז שם) שאין זו דעת המ"א, ועיי' בבתי"ס (ס"י מז ד"ה ורז"תי)]. אולם בסמ"ג (ענשה ל) כתב שחייב אדם לאכול ג' סעודות בשבת ו"סימנ"י יש לו מן המקרא, ומשמע דס"ל שהוי דרבנן [ונתוס' (בכורות ב' ד"ה שסא) כתי' שהם רק ממידת חסידות. ועיי' במגן גיבורים (ס"י ב אות ד) מה שהקשו ע"ז. ובמחז"ב (ס"י רצא אות א) כתי' דאין פירוש דברי התוס' כפשוטם דודאי ג"ס מצוה וחובה, עיי'ש]]. וכבר הכריע המ"ב (ס"י רצא ט"א, וביאור הלכה ס"י רסג טע"ב ד"ה אין לו) דהם מדרבנן ואסמכוהו אקרא [וכן דעת הא"ר (ס"י רסז וס"י קסז אות כח) והפמ"ג (ס"י רצא ט"ז ס"ק א) נשאר בצ"ע בזה. ובערוה"ש (ס"י רצא אות א) כתי' דאף אם אין חיובן מה"ת מ"מ ודאי מתקנת משה רבינו הם שכן קבל מסיני. ועיי' עוד בביאור הלכה (ס"י ר"ד ד"ה ישכ"ס) שאע"פ שעונג שבת חיובו מדברי קבלה (כמבואר במ"ב (ס"י רפז ט"ק א)], מ"מ סעודה בשבת וההכנה לזה מבעוד יום היא מדאורייתא לכמה פוסקים].

ולענין זמן קביעות סעודות אלו מצינו מח' ראשונים, מדברי הרמב"ם (שבת פ"ל ה"ט) משמע דיש לקבוע כל סעודה בזמנה, א' ערבית וא' שחרית (כלומר לפני חצות) וא' במנחה. וכ"כ המגיד משנה (שם) בדעת הרמב"ם. אולם דעת בעל הלכות (ה"ג פ"ט ז) דלא בעינן אלו זמנים דוקא, והביאו המגיד משנה (שם). ולמעשה לענין סעודה שלישית כבר פסקו השו"ע (ס"י רצא טע"ב) דצריכה להיות מן המנחה ולמעלה [ועיי' בגר"א (ס"י ר"א) שבמקום שאינו יכול לאכול אח"כ יאכל לפני זמן זה שהרי יש שיטות שיוצא בזה יד"ח. ובמ"ב (ס"י תמד טע"ה) כתי' דעבר פסח שחל להיות בשבת אפשר לסמוך על הדעת החולקים]. ולענין סעודה שניה דעת הערוה"ש (ס"י רפח אות ב) דצריכה להיות קודם חצות. אבל מדברי המ"ב (ס"י רפח ט"ק א) מוכח שמותר לקבוע סעודה שניה אף אחר חצות היום. [ועיי' במ"ב (ס"י שלד ט"ב), ואכמ"ל. ובה"ח (ס"י רצא אות ב) כתב בשם זוהרה והא"ר ז"ל שלכל סעודה יש לה זמן א' ערבית א' שחרית א' מנחה. ובאור לציון (ח"ב פכ"א אות ד) כתי' שכן נוקטים בני ספרד, ושה"ח ביו"ט שיש לאכול סעודת היום קודם חצות].

והנה בש"ס פסחים (ק"ה). איתא דכבוד יום וכבוד לילה, כבוד יום קודם. ומבואר בגיטין (ל"ח): דשתי משפחות היו בירושלים ולא כבודו את סעודת היום יותר מסעודת הלילה ונעקרו. ועיי' רש"י (שם ד"ה גרש"י) (שם ד"ה גרש"י) בפירוש הראשון. וכן הביא הרמב"ן (שם), אבל הריטב"א (ד"ה ואתה) דחה פירוש זה. ועיי' עוד בערוה"ש (ס"י רפח אות ב) שהטעם דכבוד יום קודם משום דעיקרי הסעודות הם ביום ולא בלילה [ועיי' תוס' (ע"ז ע"ג. ד"ה ב"ה י"ח)], ועוד דבלילה הלא אכל ביום בער"ש וא"א להיות הסעודה חביבה עליו כביום השבת, ועוד דבמקדש היתה עיקר הקדושה הניכרת ביום שהקריבו בו קרבן מוסף ולא בלילה שלא היתה שום עבודה של שבת, ועוד דעיקר תוקף הזמן הוא ביום כדאיתא בשבת (פ"ג ע"ב). עיי'ש].

ועיין ברשב"ם (שם ד"ה כבוד) דכבוד יום קודם, פירושו דאם אין לו יין הרבה לסעודה או מיני מגדים יניחם עד היום [וכ"כ רש"י (ד"ה כבוד), המאירי (שם) ועיי'ש דתי' דבכה"ג ראו לו להניח למחר], הראב"ה (ס"י תקח) והמנחת בכורים (ברכות פ"ג ה"ב) ובפסקי ריא"ז (שם) שכתב שאם היה לו מאכל משובח ויין מבושם מניחו לכבוד היום, משמע מדבריו דכבוד היום עדיף שייך כשאין לו מעדנים אלא לסעודה אחת דבכה"ג אמרינן דסעודת היום עדיפא, אבל כשיש לו מעדנים לשניהם י"ל דליכא חיוב לכבד היום יותר מהלילה.

אולם היש"ש (גיטין שם ט"ז נ"א) כתב "קורא אני תגר לאלו שאינם נוהגים בזה, ויהי נקל בעיניהם להשוות סעודת בוקר לסעודת ערב אלא מוסיפים בסעודה בליל שבת במיני תבשילים מסעודת בוקר, אוכלים בליל שבת דגים טובים שהיא עיקר הסעודות בענין הכיבוד ובבוקר בסעודת שחרית נמי, מ"מ השוה הסעודות, ואנו צריכים לכבד את השבת בבוקר יותר משום כבוד יום שהוא עיקר. ומיום עמדי על דעתי זאת גדרתי בעצמי שלא לאכול דגים בליל שבת שהוא "דבר חשוב ומסוים" ואוכל אותם בבוקר ואז אפי' יעשו בליל שבת כמה מעדנים ולא יושוו לסעודת שחרית שיש בה דגים" [והביאו בשע"ת (ס"י רעא אות א), ועיי' ביוסף אומץ (להגרי"ג נפ"ד יגן ט"ז תרמ"א) דבשחרית יש להאריך על שולחנו ולענג בתענוגים וזמירות. ועיקר הסעודה הוא ביום יותר מבלילה, ונ"ל שלכן נהגו לאכול החמים והצלי דוקא ביום].

מבואר דלא מבעי שאם אין לו לשתי הסעודות סעודת הבוקר עדיפה אלא אפי' אם יש לו לשתיהן צריך לכבד היום יותר מהלילה [שו"מ בחוט שני (ח"ד ע"ג קג) שם דן בזה והוכיח כדברינו מדברי היש"ש הנ"ל], וכשה"ש פסק במ"ב (ס"י רעא ט"ק ט), וכן נקט בה"ח (ס"י רעא ט"ק טז) וסיים דע"כ יכבד סעודת שחרית באיזה מין מאכל שחביב עליו או ירבה באיזה מין שלא אכל ממנו בסעודת לילה [אולם בערוה"ש (ס"י רעא אות ט) יצא ללמד זכות בזה, דודאי מאכלים שא"א להיות ביום כמו בלילה כמו דגים חמים או מרק וכי' שבהכרח כשנשארים על יום מחר יתקלקלו מהטעם הקדם פשיטא שאין לנו להניחם מפני שא"א כן למחר, ולכן דוקא לענין יין או פירות דלא יתקלקלו עד למחר בזה כבוד יום קודם, ולכן דגים חמים שהעולם מחבבים אותם יותר מן קרים וזה א"א להיות ביום לכן אנו אוכלים זה בלילה וכן מרק חם וטוב, וכנגד זה אנו מטמינים בתנור עד למחר מאכלים הרבה הצטמקות וכן הקוגל לכבוד יום שפיר עבדי עמא קדישא, עיי'ש].

ויש ללמוד עוד מדברי היש"ש הנ"ל דעיקר הכבוד הוא בסעודת שחרית, וכן משמע בשו"ת יכין ובוועז (ס"י ל"ד צ"י) המחזיק ברכה (ס"י רפח) שהטעם שקבעו קידוש בשחרית הוא מפני שכבוד יום עדיף מכבוד לילה והיינו בסעודה של שחרית. [והנה אע"פ שמשמע מהפוסקים הנ"ל שהעיקר לענג השבת בתוך הסעודה [עיי' במ"ב (ס"י רצא ס"ב, ס"י רפח ס"ב, ס"י רפח ס"ב א)], מ"מ נראה דאף בלא"ה איכא מצוה בזה, וכן משמע מלשון הסמ"ג (ענשה ל) והשו"ע (ס"י ר"ד ט"ז ב), אלא דענין ברמב"ם (שבת פ"ל ה"ט) דחייב האדם לאכול ג' סעודות בשבת וצריך לקבוע כל סעודה משלשן על היין ולצבוע על ב' ככרות וכן ביו"ט. ועיי'ש (ה"י) דאכילת בשר ושתית יין בשבת עונג הוא לזה. וכתב בכס"מ (שם) שכונת הרמב"ם שישתה יין בסעודה [נדלא כהנאו (ס"י רצא על סמ"ד) בדעת הרמב"ם, עיי'ש]. וכ"כ במה"ם אלשקר (ס"י ק"ז מובא בא"ר ס"י רפח אות ז). ושו"ר בהג"ה מוה"ר קרט (ס"י רצא טע"ה ח"א ס"ק י' ילקוט מפרשים כתי' מכוון ירושלים) שכתב דאם אכל קודם חצות דבר שמכריח עליו במ"מ ולאחר חצות אכל בשר ושתה מים לא יצא ג' סעודות, דבסעודה הראשונה צריך שיהיה בקידוש ובלחם בבשר ויבין דכבוד יום הוא מיד בבוקר כמו כבוד לילה בכניסתו וכן משמע בס"י קפ"ח, עיי'ש. ומ"מ עיי' במ"ב (ס"י תקנ"ב ס"ק כג) שאין חיוב לאכול בשר בשבת. וכן מבואר בתר"י (ברכות פ"ג ברי"ף), וכן הוא בש"ך (ס"י שסא ט"ק ז), בחי' וע"א (שם) ועיי' בזה בדעת תורה (יר"ד ט"ז א ק"א אות כז)].

ובשו"ת דברי ישראל (ולע"ג ס"י פ"ג) כתב שאין ראוי לעשות סעודה קטנה בבוקר ולקבוע עיקר סעודתו בסעודת הצהריים, דהרי כבוד היום עדיף נאמר על סעודת שחרית, ועוד דהרי סעודה שניה היא עיקר ושלישית טפלה שהרי לפי ר"ת אפשר לצאת במיני תרגימא. וכן הביא בשש"כ (פ"ד הגה ט"א) בשם ספר מנוחה נכונה (פ"א) מנוחה שלמה העדה (ח) ועיי'ש שהש"ש העיר שמה"ב (ס"י תמד ט"ד) לא משמע הכי, אולם יש לדחות דהתם איירי בערב פסח שחל בשבת ושעת הדחק שאנין. וכן דעת הגר"ק שליט"א (חוט שני ח"ד ע"ג קג) "דלכתחלה טוב לאכול בשר ודגים קודם חצות היום, דאע"ג דכבוד יום היינו כל יום השבת מ"מ הזמן לכתחלה לפני חצות" [אולם עיי' ביוז חיים (להגרי"ח פלאגי"ה ס"י רפח) שכתב שהיתר נכון לסעוד בשבת סעודה ראשונה יתיך סעודה קלה, ואחר חצות היום להתפלל מנחה גדולה ואח"כ סעודה שלישית. ועיי' בחיים שא"ל (ע"ד אות יב)].

בשקר כשאנו מרגיש כלל חסרון ביהמ"ק וכל הנוגע לכלל ישראל, וראוי להיות מיצר הדואג על זה עצמו שישמך הוא שהוא מבוזין, עד שירחמנו הי"ת להכניסו לכלל ישראל ויהיה מרגיש בחסרונו ושמה בשמחתם" (ספר הזכות עמ' ס"א).

הרי מי שאין בו יראת שמים אינו יודע כלל על מה להתאבל, כי טוב לו בעולם כמו שהוא ומה חסר לו? כל האותות לבו הוא יכול למלאות, והעולם מרהיב עין ביפיו גם בלי בית המקדש... וכן רק ירא שמים באמת יכול להרגיש כי עולם בלי ביהמ"ק בנוי הוא חרב".

ועליו להתעורר לכה"פ בימים אלו, לקבל שינוי בתבונה זו, וכל זה דורש עבודה והתבוננות במעלות בית המקדש בבנינו, ומדרגת עם ישראל באותו זמן, וכן הסיבות שהביאו לחורבן הבית וסילוק השכינה, וממילא מה עלינו לחקן בעצמנו כדי להביא לבנין הבית ולגאולה השלמה.

יש הרבה מאוד להאריך בכל זה אך קצר המצע מהושרת, ונביא רק את תמצית הענין בקצרה ממש. והוא, שעיקר ההפסד בחורבן הבית איננו החורבן הגשמי (ואף שגם הצרות הגשמיות נובעות מהחורבן, וכידוע שביהמ"ק היה מקור לכל שפע הגשמיות שבעולם) אלא חורבן הרוחניות, ומשום ע"י ביהמ"ק היה כל העולם במדרגה רוחנית אחרת לגמרי, וכל קושי שיש לנו היום בעבודת ה' נובע מאותו חורבן, וממילא עיקר הצער והאבלות שיש לנו על החורבן הוא צער רוחני, צער על כך שאיננו יכולים להתקרב להקב"ה כפי שהיה אז, צער על הסתר פנים שיש, והשתתפות בצער השכינה. ובערוה"ש בלגיונות הבאים נביא יותר בהרחבה את הדרכים להרגיש יותר את צער זה ואבלות זו.

ובהצעה מעשית לימים אלו, אפשר לכוון לכה"פ בתפילה אחת או ברכה אחת כבוונה תיירה. וכבר האריך המסילת ישרים (פ"ט) בגדול הענין להתפלל על הגאולה, ואל קושי מיש אדם מי אנו ומה אני שאתפלל על כך יעו"ש. כמו כן יש להביא את דברי המשנה ברורה (פוס"י תקנ"א) ויבנות הא"ר יתב בשיתאבל בימים ההם אחר חצי היום ויבכה כמו חצי שעה". ויש מקומות שנהגו להתחבר יחד מידי יום ולפניהם דברי חיזוק בענינים אלו. וכל חיזוק וכל הרגש שנתקדם בזה, ואפילו כמעט, כבר יזינו הרבה יוד"ה שנוכח לגאולה השלמה. עבודת יום י"ז תמוז

ובאשר לעבודת המעשית ביום י"ז בתמוז עצמו (שבשנה זו נדחה ליום י"ח תמוז), הנה ידועים דברי הרמב"ם (פ"ה תעניות ה"א) "יש שם מינים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן, כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה, ויהיה זה וצריך למעשיו ולעשיית השמים ומעשה אבותינו שהיה כמעשיו עתה עד שגם להם ולנו אותן הצרות, שבזכרון הדברים אלו נשוב להטיב, כמו שנאמר והתודו את עונם ואת עון אבותם".

וכתב על זה המשנה ברורה (ס"י תקמ"ט ס"ק א) "ולכן חייב כל איש לשום אל לבו באותן הימים ולפשוטו במעשיו ולשוב בהן, כי אין העיקר התענית, כמו שכתוב באנשי גינזה "וירא ה' את מעשיהם", ואתמר חז"ל את שקם ואת תעניתם לא נאמר אלא את מעשיהם, ואין התענית אלא הכנה לתשובה. לכן אותם האנשים שכשגם מתענים הולכים בטוב ובדברים בטלים, תפשו הטפל והניחו העקר. ומ"מ אין לפטור עצמו בתשובה בלבד..."

ובספר יסוד ושושר העבודה כתב (שער ט, יא) "הנה זה הצום הוא אחד מארבעה צומות הנזכרים בפסוק (זכריה ח, יט) "כה אמר ה' צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי" וכו'... והמשה דברים ארעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז ואלו הן: נשתברו הלחות, ובוטל התמיד מכ"ב ראשון, ונבקעה העיר הקדושה ירושלים ונכנסו בה חיל נבוכדנצר ועשו בו כרצונו, ושרף אפוסטטוס את התורה, והומעד צלם בהיכל.

והיוב גדול על האדם בתענית זה לאונן ולקונן ולהצטרע מאד על כל המאורעות ההם, שמהם כביכול קצת צער גדול להבורא יתברך שמו ויתגלה, ושבר גדול לבניו הקדושים כידוע, והוא עיקר ושושר התענית. וכל זה יש לו לאדם להעלות על לבו כמעט בכל רגע של יום שבו עשה זה, ולקונן ולהצטרע בלבבו מאד על כל אלו הנ"ל, וזה היום תחילת בין המצרים".

ויהי רצון שנוכח לצלל כראוי את ימים אלו ולהעלות בהם באופן הנעלה ביותר, וע"ז נזכה לגאולה השלמה במהרה בימינו, ויקיים בנו מקרא שכתוב (זכריה ח, יט) "צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים".

נערך ע"י מחבר קונטרס עבודת המועדים

העלון נתרם בעילום שם
להצלחת התורם